

han haft god Lejlighed til at benytte herværende Kildestof og Arbejder af danske Forskere, især Louis Bobé og J. Oskar Andersen. Trods flittige Forstudier er det biografiske Afsnit det svageste i Rahes Bog. Han har ikke underkastet de ældste Levnedsbeskrivelser af Lassenius en tilstrækkelig indgaaende, kritisk Prøvelse og synes i det hele at staa ret fremmed overfor det rent historiske Kildemateriale; han følger i sin biografiske Fremstilling væsentlig blot en kronologisk Disposition, og det Portræt, han tegner af Lassenius' livfulde og frodige Personlighed, er sandt at sige noget tørt og glansløst. Heller ikke er det rige kulturhistoriske Stof i mange af Lassenius' Bøger udnyttet i tilstrækkelig Grad. I sit rette Element er Forf. derimod, naar han analyserer den Tankeverden, Lassenius bevægede sig i. Med sikker Haand trækker han den teologiske Baggrund op for Lassenius' Standpunkt og gør sobert og omhyggeligt Rede for dette. Han paapeger hans stærke Tilknytning til de luthersk-ortodokse Retninger og viser meget lærerigt hans Forhold til Tidens øvrige Bevægelser, til Katolicisme og Calvinisme, til Synkretisme og Sekterne. En indgaaende Fremstilling — ofte i Form af Citater eller direkte Referat — giver han af Lassenius' teologiske Hovedtanker og af hans Gerning som Prædikant, Kateket, Psalmedigter og Opbyggelsesforfatter. Særlig fyldigt behandles hans Indsats for at modvirke det stærke religiøse og moralske Forfald, som i lange Tider var en af Trediveaarskrigens mest fremtrædende Følger. Med Rette karakteriserer Forf. gennem alt dette Lassenius som en ortodoks-luthersk Kirkemand af reformvenlig Retning, som en Forløber for den senere Pietisme, og han giver ved sin hele Fremstilling værdifulde Bidrag til den Revision af Synet paa Ortodoksiens Tidsalder, som i de sidste Aartier mere og mere er ved at trænge igennem.

Bjørn Kornerup.

Det lader sig næppe gøre at opstille et almindeligt skema for et topografisk værk, da den paagældende egnens karakter og kildematerialet maa avgøre, hvad der kan skrives; men hvis der skal gives mere end en skildring, der blot forøger kendskabet og derved kærligheden til det snævre omraade for lokalinteresserede folk, maa man formentlig vise egnens særpræg, pege paa, hvorledes rigets historie avspejler sig indenfor omraadet, og endelig gøre rede for, hvordan begivenheder indenfor egnen griber ind i rigets og folkets skæbne. Derfor maa den valgte egn have et virkeligt særpræg og danne et naturligt avrundet hele. Disse betingelser opfylder i det væsentlige de i det følgende omtalte værker.

Dr. Holger Hjelholts bog: *Falsters Historie*, I—II (1934—35) har, som forfatteren selv nævner, sin svaghed deri, at den vanskeligt kan isoleres fra Laaland og kun har ringe særpræg. Mest karakteristisk er det, at den altid for størstedelen og det i stigende grad har tilhørt kronen, og at den næsten hele perioden 1533—1685 har været givet til underhold for kongelige personer, der oftest opholdt sig her. Bogens I. del er derfor i høj, vel nok for høj, grad blevet en Nykøbing slots historie; der er næppe den tagreparation eller det plankeværk paa slottet, der ikke gores rede for. Værket er lidt tørt muret op paa grundlag av et omhyggeligt gennemgaaet og ypperligt udnyttet arkivmateriale, især fra Rigsarkivet, men intetsteds finder man den landskabelige baggrund, som er den ikke-falsterske læser ret ubekendt. Bogen begynder med middelalderen, og forfatteren kan med nogen ret hævde, at det forhistoriske materiales udnyttelse maa overlades arkæologerne, men betænkeligt er det, at landsbykirkerne, der udgør en sen og særpræget gruppe, og kirkeinventar som epitafier m. m. ikke bruges til at belyse øens bebyggelse etc. Falstringer optræder kun i smaaroller, hvorimod især den udvalgte prins og nogle av lens- og amtmændene træder levende frem. I korte og klare oversigter tegnes den rigshistoriske baggrund, medens gennemgangen av regnskaberne og tingbøger, mest fra 17. aarhundrede, giver et rigt og alsidigt billede av lensstyrelsen og bondelivet, og sikre tal viser tilbagegangen under pesten 1654 og svenskekrigene. Avsnittet om bondens liv — I. 7. — er vel bogens bedste, og fx. er paavisningen av manglen paa arbejdskraft, ødegaardenes stigning i 1650'erne og anstrængelserne for at holde godset ved magt av stor værdi. Paa grundlag av lensjordebøgerne kunde dog maaske være givet en samlet redegørelse for godsets størrelse, væxt og indtægter. II. del lider under en bred og trættende detailrigdom, som embedslistor og skemaer kunde have erstattet til gavn for overskueligheden, og en »omforandring« s. 345 maa anholdes. Den omhyggelige redegørelse for krongodsets administration efter 1660 bringer meget værdifuldt frem, fx. den unge enevældes simplificering av landgildespecies og famlende reformforsøg eller paavisningen av, hvor uøkonomisk hoveriet var (s. 359). Falster ansaas for rigets daarligste amt, og aarsagen var bl. a. overflod paa vildt og vand; slet administration og stadige ændringer i ryttergodsordningen 1718—66 var dog ogsaa medvirkende. Salget av krongodset 1767 var til statens gavn, da den slap for administrationen og den dyre bygningsvedligeholdelse, og desuden fik godset betalt med en sum, hvis rente — til 4% — langt oversteg den faktisk ydede landgilde. Det var mod rege-

ringens ønske, at næsten ingen bønder købte deres gaarde, men det var heldigt, fordi de nye ejere var ivrige for de praktiske landbrugsreformer, som bønderne stod ængstelige over for. Forfatteren udtaler selv, at bogens billede af Falsters skæbne maaske er blevet for mørkt, og denne rummer da ogsaa selv materiale til at vise det. I 1680'erne, da bønderne jamrede sig og havde store restancer, var accisen i Nykøbing i stadig stigning (s. 191), saa bønderne maa have solgt voxende varemængder i byen, og da indtægterne af Falster var enkedronning Sofie Amalies største, maaske eneste, indkomst, maa øen have givet hende et ganske net overskud. Fyldigt navneregister findes, og bogen er i det hele et tungt, men righoldigt værk, der har sin styrke i den solide redegørelse for landbrugets forhold.

Udfra dyb samfølelse med og kendskab til sin ø har M. K. Zahrtmann skrevet sin hjemstavnsbog *Borringholmerens Historiebog*, I—II (1934—35). Man mærker da ogsaa, at overalt, hvor der er tale om bornholmske forhold i de sidste 4—500 aar, har forfatteren solid bund under fødderne. Sproget kan virke trættende ved sin arkaiserende og forvredne stil, men er ofte farverigt og malende, og især det nittende aarhundredes foreteelser skildres friskt og naturligt. Forfatteren er et fortællertalent, der paa den morsomste maade slaar sig løs overfor skildringen af det lokale milieu og dets affærer. Efter en for lægmænd overskuelig redegørelse for øens geologiske tilblivelse følger en oversigt over de arkæologiske forhold. Middelalderen er bogens svageste parti, da den almindelige historie fortælles ganske traditionelt med vel rigelig tillid til Saxe og sagaerne, og uden at bispetidens store værdi fremhæves, skønt den holdt øen udenfor rigets opløsning og bevarede bondeselvejet. Levende er paavisningen af Lübecks krampagtige forsøg paa at fastholde stormagtsstillingen og Peder Oxes sejge arbejde paa øens generhvervelse. Forargelsen over, at frimændene ikke anerkendtes som dansk adel (I. s. 125) er uberegtiget, da de aldrig havde haft militære pligter overfor kongen eller faaet adelsbreve og altsaa hverken var ur- eller brevadel og skyldte ærkebispens deres særstilling. Loyalt og smukt rehabiliteres Schweder Kettingk og Printzenskiöld for eftertidens uretfærdige anklager, og et nøgternt syn anlægges paa befrielsen og privilegierne 1658. I det hele taget er forfatteren ikke bange for at bryde med ældre fejlsyn overfor lokale begivenheder, og han lægger ikke skjul paa, at bornholmernes rethaveri og konservatisme hindrede og hæmmede fremgangen paa mange omraader, fx. indenfor landbruget, hvor der maatte føres en haard kamp for indførelsen af almindelig markfred og for gennemførelsen af ud-

skiftningen. Ligeledes skildres specielle forhold som de særlige arveforhold paa gaardene og ejendommelige skatteforhold, ligesom det fremhæves, at øen ganske har manglet et lavsvæsen; derimod er udredningen af kronens og bøndernes ejendomsrettigheder i Almindingen ikke klar (II. s. 107 ff.). Forfatterens varme lokalpatriotisme gør ham undertiden uretfærdig overfor baade den almindelige historiske udvikling og overfor centraladministrationen. Enevælden dømmes saaledes ud fra et pudsigt gammeldags nationalliberalistisk synspunkt (fx. II. s. 60). Om dens skatte- og militærvæsen saavel som om embedsstyret ved forfatteren knap det onde, han ikke kan fortælle, og man savner at faa disse fænomener set i en større sammenhæng. Det samme gælder bøndernes opgivelse af selvforsyningen i 19. aarhundrede. En række stejle og dygtige personer skildres med liv og sympati; i skildringen af den store skovskaber Hans Rømer skydes det dog paa urimelig maade i baggrunden, at rentekamret baade viste storsyn og virkede som en gavnlig regulator paa denne kantede og alt andet end loyale mand. I sin begejstring for den dygtige amtmand Chr. Jespersen paastaar forfatteren (II. s. 216), at han var den eneste amtmand, der kun var dansk jurist, hvad der dog er en overdrivelse, idet hans samtidige Gerhard Faye, der heller ikke hørte til de ringeste, ligeledes kun var dansk jurist, da han 1805 kom til Tisted. Bogen er i det hele rig paa personer og bliver derved levende og fornøjelig, og de hyppige redegørelser for interessante særforhold giver den stor værdi for alle. Sin største betydning vil den dog faa som hjemstavnsbog ved sin varme og sit liv og fordi den i en sjælden grad er groet frodig og kraftig ud af sit emnes jordbund. Navneregister og en fyldig indholdsfortegnelse findes, hvorimod et kort savnes.

Med utrættelig flid og samvittighedsfuld omhu har dr. Eiler Nystrøm gennemgaaet og udnyttet et uhyre materiale for at skrive *Lyngby Sogn i Fortid og Nutid* (1934), et rigt illustreret værk, der former sig som en detailleret fortegnelse over og redegørelse for hver nævneværdig lokalitet. Egnen præges gennem sin beliggenhed ved hovedstaden af udviklingen fra bondesogn over udflugts- og sommeropholdssted til nu at være et »residential quarter«, samtidig med at den især paa grund af Mølleaaen har været en industriegn. Værket indeholder et rigt og velunderbygget stof for den, der vil følge industriens og bebyggelsens udviklingslinjer siden 17. aarhundredes midte. I det hele har forfatteren holdt sig til den grundige redegørelse for detaillén, hvor han især i behandlingen af bispeborgen bringer nyt frem. Fra skønlitteraturen er hentet malende stof til at sætte kulør paa de lange ejer-

lister; her kunde dog vist til gavn for fremstillingens livlighed mere være hentet; fx. savnes ved Frederiksdal Bergsøe og Kaalund. Billederne er smukke og velvalgte — saaledes viser Fuglevad-billederne (s. 220—221) morsomt maleriets upaalidelighed — dog kunde det ene av de to omtrent ens Eremitage-billeder bedre have været erstattet av et fra slottets ret ukendte indre. Et almindeligt sognekort mangler, og i en saa navnespækket bog er manglen av et register et haardt savn. *Hans H. Fussing.*

Professor Oscar Albert Johnsen ved universitetet i Oslo er en energisk arkivgransker, der i talrige afhandlinger og foredrag foruden i en hel række kildepublikationer lader os faa del i hans undersøgelser. Siden 1910 har han arbejdet paa en udgave af *Aktslykker til de norske slændermoders historie 1548—1661*, der endnu ikke er afsluttet, og siden 1930 er han medudgiver af *Den store saga om Olav den Hellige*. Hans hovedinteresse er dog handels historie, der ogsaa kommer tydeligt til orde i hans ypperlige bymonografi *Tönsbergs historie*, I—II. Igennem en lang række aar har prof. Johnsen yderligere gennem søgt forskellige europæiske arkiver og der samlet materiale til den norske handels historie. I flere foredrag har han givet foreløbige meddelelser om sine studier. (*Norges handel paa Spania under Kristian IV; Nordiske handelsforbindelser med Frankrike før 1814; Kilder i utenlandske samlinger til norsk handels- og sjofarshistorie i nyere tid* (alle om 16.—18. aarh. og alle publiceret i Norsk Hist. Tidskr. 5 Rk. VII—VIII). Hertil kommer den vigtige publikation *Franske arkivstudier* (Norske Vid.-Akad. i Oslos Skr. II. Hist.-filos. kl. 1929. No. 4).

En frugt af disse arkivundersøgelser er ogsaa *Innberetninger fra den franske legasjon (Correspondance consulaire) vedrørende Norge 1670—1791*, hvis første bind omfattende tiden til 1748 blev udsendt af Kjeldeskriftfondet i 1934.

Henvend to tredjedele af indberetningerne stammer fra den pfalziske arvefølgekrigs bevægede taaar (1688—97), hvor navnlig Bonrepaus relationer (1693—97) er righoldige. Efter forliget i Altona førte den danske regering en meget svingende politik, om hvilken der kun i ringe udstrækning meddeles direkte oplysninger. Hovedinteressen er knyttet til sø- og handelsretslige problemer: kaperi, priser, blokade, krigskontrabande, konvoyer, neutralitet osv., problemer, der stadig var lige aktuelle og aldrig blev endelig løste. Der var bestandig klager over de krigsførendes, navnlig hollændernes og englændernes, overgreb, men man var selv langt fra uskyldig; i stor stil anvendtes falske passer og certifikater, og